

SAVAT

Gümüş üzerine yapılan
karakalem görünüşlü nakış.

Arapça sevâd kelimesinden gelir. Sevâd "karartı, siyahlık" demektir. Kuyumculukta, gümüş üzerine çizilmiş bir desenin çelik kalemle oyulduktan sonra savat denilen bir eriyiğin oyuklara doldurulmasıyla yapılan süslemeye verilen isim olup kalemkârlık sanatı terimlerindenidir. Savatın tarihi hakkında yaşayan ustaların sözlü anlatımlarından başka bilgi kaynağı bulunmamaktadır. Geçmişte Dağıstan bölgesindeki Türk boylarının, özellikle Kumuk Türkleri'nin yaşadığı Kubaçi köyünün savat sanatının önemli merkezlerinden olduğu ve günümüzde de bu sanatın sürdürüldüğü bilinmektedir. Anadolu'da I. Dünya Savaşı'ndan önce yaklaşık 400 sanatkârın çalıştığı 120 atölyesiyle Van, Bitlis, Sivas, Erzincan, Eskişehir, Kula, Trabzon ve Samsun gibi şehirlerde savat sanatının yapıldığı, zarif eserlerin üretildiği ve çok ilgi gördüğü, Avrupa'ya ve bilhassa Fransa'ya ihraç edildiği belirtilmektedir.

Savat, kalemkârlık ve savat eriyiğinin hazırlanması ve uygulanması olmak üzere iki aşamalıdır. Dövücü ve biçimlendirici ustalar eliyle hazırlanmış gümüş eşyaya uygulanacak desenler kâğıda veya doğrudan gümüş eser üzerine kurşun yahut sabit kalemle manzara, arma, istif yazı, çiçek demetleri biçiminde tasarlanır ve çizilir. Daha sonra kalemkâr tarafından ucu sivri, keskin çelik kalemle çizgiler üzerinde kanal açılır. Bu işlemde Van işi ince kalem ve Kafkas işi derin kalem olmak üzere iki üslup görülür. İnce kalemle zarif, derin kalemle sade ve dayanıklı eserler ortaya konulmuştur. Esasen bu uygulamalar eserin özelliğinden ortaya çıkmıştır. At koşumla-

rı, Kafkas kemerleri, tepelikler, barutluk, hançer kınları ve kabzaları gibi dayanıklı eserler Kafkas kalemıyla; tütün tabakası, fincan zarfı, sigara ağızlığı, kamçı, muska, hamaylı gibi eserler de ince astar gümüşü üzerine Van kalemli tekniğiyle yapılmıştır. Bu yöntem gravür sanatındaki uygulamaya benzerle beraber gravür düz yüzey, savat ise her türlü geometrik biçim üzerinde uygulanması bakımından daha zor bir sanattır.

Savatın ikinci aşaması savat eriyiğinin hazırlanmasıdır. Önce ocak üzerinde bulunan bir pota içine bir ölçü gümüş ve dört ölçü bakır konarak eritilir. Bu eriyik içine dört ölçü kurşun ilâve edilir. Ardından koyu gri bir renk alana kadar kükürt katılır. Daha sonra bu karışım bir kaba boşaltılarak soğumaya bırakılır. Soğuyup katılmış olan karışım, demir üzerinde çekiçle dövülerek küçük parçacıklar haline getirildikten sonra demir bir havana aktarılır, ardından toz haline getirilinceye kadar dövülür. Tülbent veya ince elekten geçirildikten sonra işin durumuna veya ustanın tavrına göre hazırlanmış olan savat ya toz halinde (ekme savat) ya da tenekâr ile (boraks) karıştırılarak çamur durumuna getirilip boşluklara doldurularak (sürme savat) kullanılır. Eser üzerine önceden açılmış olan kalem kanallarına ekilen veya sürülen savat ocak ateşine tutularak yeniden eriyip boşlukları doldurması sağlanır. Açılmış kanallara dolan savat tekrar soğumaya bırakılır. Soğuyan ve âdetâ zeminle bütünlüşen savatın çok ince eğeler ve su zımparasıyla tesviyesi yapılır. Tesviyeden sonra cilâlanarak iş tamamlanır.

BİBLİYOGRAFYA :

Nureddin Rüştü Büngül, *Eski Eserler Ansiklopedisi*, İstanbul 1939, s. 204; Pakalın, III, 131; SA, IV, 1770.

MEHMET ZEKİ KUŞOĞLU

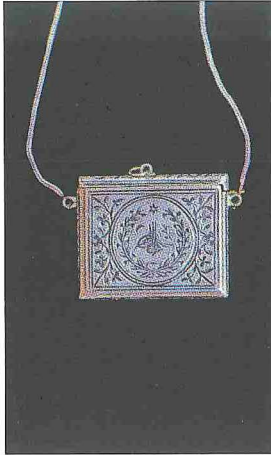
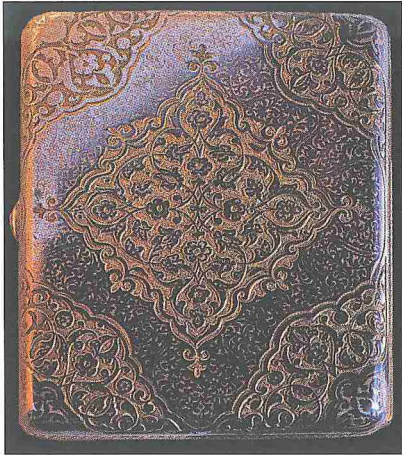
SÂVÎ, Ahmed b. Muhammed
(أحمد بن محمد السّوّي)

Ahmed b. Muhammed
es-Sâvî el-Mâlikî el-Halvetî
(ö. 1241/1825)

Halvetiyye'den Derdîriyye tarikatının
Sâviyye kolunun kurucusu
Mısırlı mutasavvif ve fakih.

1175'te (1761) Mısır'ın Garbiye bölgesindeki Sâülhacer köyünde doğdu. Hayatı hakkındaki bilgiler, beş Sâviyye müntesibi tarafından yazılan *Nûrû'l-vüdde fî menâkıbi ve kerâmâti 'umdeti'l-evliyâ' Seyyidi Ahmed eş-Şâvî* adlı menâkıbnâmeyle dayanmaktadır. Babasının soyu Muhammed b. Hanefiyye vasıtasıyla Hz. Ali'ye ulaşır. Annesi Buharalı seyyid bir ailenin kızıdır. Sâvî ilk dinî eğitimini babasından aldı, Kur'an'ı ezberledi. 1187'de (1773) Kahire'ye gidip öğrenimini Ezher'de sürdürdü. Ardından Halvetî-Hifniyye tarikatının Derdîriyye kolunun kurucusu Ahmed ed-Derdîrî'e intisap etti. Ezher'de sonraları Mısır müftüsü olan mürşidi Ahmed ed-Derdîrî ile başta Şâzeliyye olmak üzere birçok tarikattan kendisine icâzet veren el-Emîrî'l-Kebîr es-Sünbâvî ve Muhammed Arefe ed-Desûkî'den Mâlikî fihkî okudu. Şâfiî fihkîni Mısır'ın işgali esnasında Fransızlar tarafından kurulan Kahire'deki divanın üyesi ve Halvetî-Hifniyye şeyhi Abdullah eş-Şerkâvî, Şeyh Hifnî'nin müridi Süleyman el-Cemel ve Şeyh el-Cennâdî'den tahsil etti. 1201 (1786-87) yılında seyrü sülûkünü tamamlayıp hilâfet aldı. Sâvî, irşad faaliyetinde bulunduğu yıllarda bir yandan da Ezher'de ve Hz. Hüseyin Camii'nde belâgat, fikh ve akaid dersleri verdi. 1793, 1817 ve 1825 yıllarında hacca gitti. Son haccı sırasında, ictihad kapısının açık olduğunu savunan İdrîsiyye tarikatının pîri Ahmed b. İdrîs ile ona muhalefet eden muhafazakâr Mekke ulemâsı arasında meydana gelen tartışmalarda Mekke ulemâsı yanında yer aldı. Hayatının büyük bir kısmını şeyhi Ahmed ed-Derdîrî'nin eserlerine şerh ve hâşiye yazmakla geçiren Ahmed es-Sâvî 7 Muharrem 1241'de (22 Ağustos 1825) Medine'de vefat etti ve Bakî' Mezarlığı'na defnedildi.

Ahmed es-Sâvî'nin tarikat silsilesi Ahmed ed-Derdîrî, Şeyh Hifnî ve Kutbüddin el-Bekrî vasıtasıyla Halvetiyye'nin Şâbâniyye-Karabaşıyye koluna ulaşır (bk. SÂVİY-YE). Halvetiyye'nin yanında Şâzeliyye ve Kâdiriyye icâzetleri de vardır. Şâzeli icâzetini Abdülvehhâb el-Affî'nin halifesi Şeyh Abdurrahman b. Süleyman el-Gureynî ile

Savat
teknikiyle
yapılmış
bir tütün
tabakası ile
hamaylı
(M. Zeki Kuşoğlu
koleksiyonu)

Abdülümteâl el-Harâşî'den, Kâdirî icâzetini Seyyid Arabî el-Beyrûtî'den almıştır. Şâzelîye ve Halvetiyye'yi kendisinde birleştiren Sâvî bir Halvetî şeyhi olarak faaliyet göstermiş, Şâzelî silsilesi Muhammed el-Kutubî ve Abdülhâfız b. Ali tarafından sürdürülmüştür. Ahmed es-Sâvî, bir kimsenin mürşid-i kâmil bulamadığında Hz. Peygamber'e salâtü selâm getirmesinin yeterli olacağını düşünür. Bu sebeple tarihatta salavat okunmasına özel bir önem atfedilmiştir. Ahmed ed-Derdîr'in *Şalavâtü'd-Derdîriyye*'sine ve esmâ-i hüsnâ hakkındaki *Manzûmetü'd-Derdîr*'ine Sâvî tarafından yazılan şerhler Sâviyye tarihteki mensuplarınca çokça okunmuştur.

Eserleri. 1. Hâşiyetü's-Sâvî 'alâ Tefsiri'l-Celâleyn. Celâleyn tefsirinin tasavvufî ağırlıklı hâşiyesidir. Sâvî eserin girişine, *Celâleyn*'i okuduğu Süleyman el-Cemel'den tefsirin müellifleri Celâleddin es-Süyûtî ile Celâleddin el-Mahallî'ye uzanan kıraat senedini de eklemiştir (Bulak 1285; Kahire 1318, 1327, 1381; Beyrut 1993, 1995). **2. el-Esrârü'r-rabbâniyye ve'l-füyûzâtî'r-rahmâniyye 'alâ's-şalavâtî'd-Derdîriyye.** Ahmed ed-Derdîr'in bazı salavat metinlerini içeren *Şalavâtü'd-Derdîriyye* diye meşhur *Şevâriku'l-envâr fi's-şalât 'alâ'n-nebiyyi'l-muhtâr* adlı virdinin şerhidir. Sâlih es-Sibâî'nin isteğiyle 1219'da (1804) Kahire'deki Meşhed-i İmam Hüseyin'de yazılmış, Ahmed ed-Derdîr'in *Manzûme* adlı esmâ-i hüsnâ şerhine Sâvî'nin yazdığı *Şerhu'l-Manzûmeti'd-Derdîriyye* ile birlikte basılmıştır (Kahire 1308). **3. Bulğatü's-sâlik li-akrebi'l-mesâlik.** Ahmed ed-Derdîr'in *Şerhu's-şagîr 'alâ akrebi'l-mesâlik ilâ mezhebi'l-İmâm Mâlik* adlı eserinin hâşiyesidir (Bulak 1289; Kahire 1299, 1310, 1320, 1323, 1325, 1340, 1952, 1974; Beyrut 1995). **4. Hâşiye 'alâ şerhi'd-Derdîr 'alâ risâletihî fi 'ilmi'l-beyân.** Ahmed ed-Derdîr'in belâgata dair *Tuhfetü'l-ihvân fi 'ilmi'l-beyân* adlı eserine yine kendisi tarafından yazılan şerhin hâşiyesidir (Kahire 1305). **5. Hâşiye 'alâ Şerhi'l-hâridetî'l-behiyye li's-şeyh Ahmed ed-Derdîr.** Ahmed ed-Derdîr'in akaid dair yetmiş bir beyitten oluşan manzumesinin hâşiyesidir (Kahire 1285, 1291, 1303, 1307, 1319, 1342). **6. el-Ferâ'idü's-seniyye ve'z-zehâ'irü'l-'aliyye şerhu'l-Hemziyye** (Kahire 1303). Bûsîrî'nin *el-Kâşidetü'l-Hemziyye*'sine Süleyman el-Cemel tarafından yazılan *Fütûhâtü'l-Ahmediyye bi'l-minehi'l-Muhammediyye* adlı hâşiyenin hâmişidir. **7. Hâşiye 'alâ İthâfi'l-mürîd** (Kahire 1308; Sâvî'nin basılmamış eserleri için bk. Delanoue, I, 205-209).

BİBLİYOGRAFYA :

Harîrîzâde, *Tibyân*, II/2, vr. 219^a-221^b; *Tomar-Halvetiyye*, s. 88; Kâsım Sîstî v.dğr., *Nûrû'l-vüdde fi menâkıbi ve kerâmâtî 'umdeti'l-evliyâ'* *Seyyidi Ahmed eş-Sâvî*, Kahire 1347; Tefvîk et-Tavîl, *et-Taşavvuf fi Mısr*, Kahire, ts., s. 26; Nebhânî, *Kerâmâtü'l-evliyâ'*, I, 565-566; J. S. Trimmingham, *The Sufi Orders in Islam*, Oxford 1971, s. 77; F. de Jong, *Turuq and Turuq-Linked Institutions in Nineteenth Century Egypt*, Leiden 1978, s. 74-75, 115; a.mlf., *Sufi Orders in Ottoman and Post-Ottoman Egypt and the Middle East*, İstanbul, ts. (The Isis Press), s. 245-246; M. Abdülhalîm Mahmûd, *Menâhicü'l-müfessirîn*, Kahire 1978, s. 289-293; Ebû'l-Vefâ et-Teftâzânî, *Medhal ile'taşavvufi'l-İslâmî*, Kahire 1979, s. 245; G. Delanoue, *Moralistes et politiques musulmans dans l'Égypte du XIXe siècle (1798-1882)*, Caire 1982, I, 188-242; Nüveyhiz, *Mu'cemü'l-müfessirîn*, I, 77; Abdullah Muhammed el-Habeşî, *Câmi'u's-sürûh ve'l-havâşî*, Ebûzabî 1425/2004, I, 551, 612; II, 791, 865, 1144; III, 1886, 2102; Ahmed Hanefî Nassâr, "eş-Şeyhü's-Sâvî", *ME*, XLI/5 (1969), s. 365-369; Ahmed Alâeddin Abdülhamid Da'ber, "Derdîr", *DİA*, IX, 168-169; Muhammed el-Celyend, "Derdîriyye", a.e., IX, 169.

SEMİH CEYHAN

SÂVÎ, Ömer b. Sehlân

(عمر بن سهلان الساوي)

Kâdî Zeynüddîn Ömer
b. Sehlân es-Sâvî (es-Sâveci)
(ö. 540/1145 [?])

İranlı kadî ve âlim.

Seyyid, bahrülhak, imam, filozof ve zâhid unvanlarıyla anılır. Tahran yakınlarında Rey ve Hemedan arasında yer alan Sâve'de dünyaya geldi. Klasik kaynaklarda doğumuyla ilgili bir tarih belirtilmezken bazı yeni kaynaklar bunun için 465-470 (1073-1078) yıllarını verir (Murtazâ Zekâi Sâveci, XLI [1371 hş./1992], s. 35). Muhammed b. Yûsuf el-İlâki ve Ömer Hayyâm gibi dönemin meşhur âlimlerinin öğrencisi oldu. Doğduğu şehirde uzun süre kadılık yaptıktan sonra Nişâbur'a yerleşti. Onun bu hareketi uzletli arkadaşlarıyla bir arada bulunmaya, dinlenmeyi meşguliyyete tercih etmesi şeklinde yorumlanmıştır (Muhammed b. Mahmûd eş-Şehrezûrî, s. 328). Şöhreti yayılan Sâvî, Nişâbur'da bir taraftan telif ve öğretimle meşgul olurken diğer taraftan geçimini sağlamak için kitap istinsah ediyordu (a.g.e., a.y.); Ali b. Zeyd el-Beyhakî, s. 151). Özellikle o dönemde revaçta olan İbn Sînâ'nın *eş-Şifâ'* adlı eserinden üç nüsha yazarak bunlardan her birini 100 dinara sattığı, bu parayı kumaş tüccarı olan bir arkadaşına emanet bıraktığı ve ihtiyacı oldukça alıp harcadığı belirtilir (Zekeriyyâ Muhammed b. el-Kazvî-

nî, s. 387). Ömer b. Sehlân'ın vefat tarihi de ihtilâflı olup mezarı bilinmemektedir (Murtazâ Zekâi Sâveci, XLI [1371 hş./1992], s. 36). Zirikî ve Kehhâle onun ölüm yılını 450 (1058), Carl Brockelmann 540 (1145) olarak verir. Kendisine nisbet edilen kitaplardan *el-Besâ'irü'n-Naşriyye fi 'ilmi'l-mantık* adlı eser Vezir Nasîrüddin Ebû'l-Kâsım Mahmûd b. Ebû Tevbe'ye, *er-Risâletü's-Senceriyye fi'l-kâ'inâtî'l-unşuriyye* isimli eser Selçuklu Sultanı Sencer'e ithaf edildiğine ve bunlardan ilki 503'te (1109-10), ikincisi 552'de (1157) vefat ettiğine göre Sâvî'nin ölümü konusunda doğruya en yakın tarih 540 yılı olmalıdır. Nitekim başka kaynaklar da onun Sultan Sencer'in çağdaşı olduğunu bildirmektedir (Sâvî, *el-Besâ'ir*, neşredenin girişi, s. 12-13).

Ali b. Zeyd el-Beyhakî, Sâvî ile sık sık görüşüğünü ve onu derin bir âlim olarak tanıdığını söyler, ayrıca Sâvî'nin kendisine şu tavsiyede bulunduğunu aktarır: "Nisbet ve unvan cildinden soyunmuşların, omuzlarından şöret silâhlarını çıkarmışların ve üzerinden zamanın ve süs kuşaklarının tozlarını silmişlerin zümresinden ol" (*Târîhu hükemâ'i'l-İslâm*, s. 152). Yine Beyhakî'nin ondan naklettiği, diğer kaynaklarda da yer alan bir rivayete göre Öklid'in onuncu makalesindeki bir geometrik şekli çözemeyen Sâvî, Öklid'i rüyasında görmüş ve ona problemi anlatınca, "Falan şekli bir daha incelersen bahsettiğin şeklin çözümüne ulaşırsın" cevabını almış, uyanınca abdest alıp namaz kıldıktan sonra aynı şekli incelemiş ve problemi çözmüştür. Sâvî, Bağdat'taki Fütûhiyye Medresesi'nin müderrisi Ebû'l-Nizâmî Es'ad b. Muhammed Meyhenî ile yazmış, Şehristânî de İbn Sînâ'nın *en-Necât*'ından parçalar seçerek Sâvî'ye göndermiş ve bazı tenkitlerine cevap istemiştir (Murtazâ Zekâi Sâveci, XLI [1371 hş./1992], s. 36). Felsefe ve mantık konularındaki önemli görüşlerinden dolayı Şehâbeddin es-Sühreverdî, *el-Meşâri' ve'l-muhtârâhât* adlı eserinde (I, 146, 167, 278, 352) ondan "sâhibü'l-Besâir" diye bahsetmiş ve fikirlerini nakletmiştir. Nasîrüddin-i Tûsî de İbn Sînâ'nın *el-İşârât*'ına yazdığı şerhte (I, 327, 416) onu "Kadî es-Sâvî sâhibü'l-Besâir" diye anar ve görüşlerine yer verir.

Eserleri. Kaynaklarda Sâvî'nin çok sayıda kitap yazdığı, fakat bunların Sâve'de çıkan bir yangında eviyle birlikte yandığı belirtilir (Ali b. Zeyd el-Beyhakî, s. 152; Muhammed b. Mahmûd eş-Şehrezûrî, s. 328). **1. el-Besâ'irü'n-Naşriyye.** Mantıkla ilgili bir eser olup Sultan Sencer'in veziri Na-